

POTŘEBY ŽÁKA
VÝVOJ CHARAKTERU DLE
L. KOHLBERGA

Známe „mechanismus“ paměti

Proč se lidé (děti) neučí pořád? – Zdálo by se to jako ten nejlepší nápad.

Učení se je náročné – málo lidí se učí více, než je nezbytně nutné.

Krom toho potřeba učit se soupeří a sousedí s mnoha jinými lidskými potřebami.

Analýza lidských potřeb

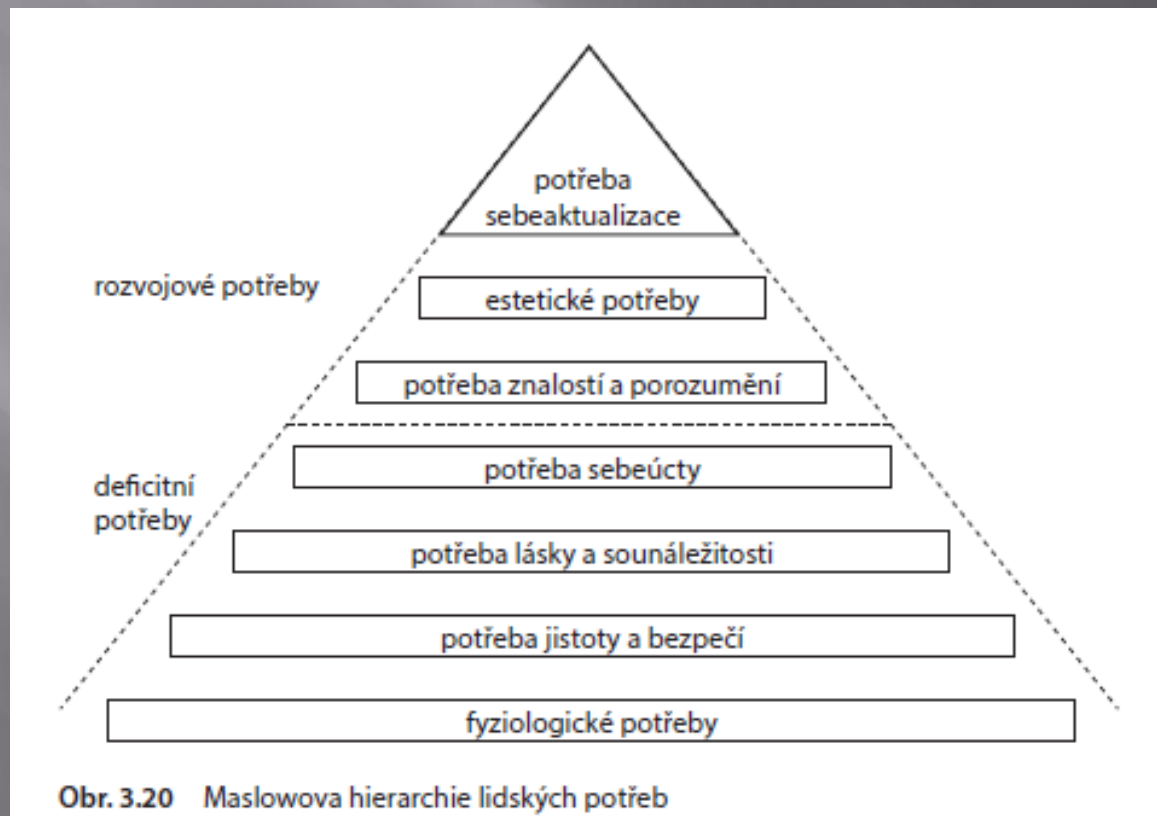
Jedna z teorií je *teorie motivačních systémů* (Joseph Lichtenberg).

Lichtenberg (1989, 1992) rozlišuje 5 základních motivačních systémů, jež jsou aktivní již u novorozenců. Ty jsou založeny na:

1. Potřebě regulovat svoje fyziologické potřeby (ty prožíváme psychicky!)
2. p. vztahovat se (attachment) a později milovat
3. p. explorační a prosazení
4. p. smyslového (a později sexuálního) vzrušení
5. p. reagovat averzivně skrze odpor/ útok či stažení se

Analýza lidských potřeb

Teorie hierarchie potřeb Abrahama Maslowa.
Maslow (1954, 2014) uspořádal lidské potřeby tímto způsobem:

Analýza lidských potřeb

Obecně platí, že níže položené potřeby jsou významnější a jejich alespoň částečné uspokojení je podmínkou pro vznik méně naléhavých a vývojově vyšších potřeb. (První čtyři kategorie Maslow označuje jako nedostatkové potřeby a pátou kategorií jako potřeby existence (bytí) nebo růstové potřeby.)

2.-4. úroveň lze nazvat sociálními potřebami. Jakékoli uspokojení těchto potřeb může sloužit jako forma sociální akceptace.

1. úroveň potřeb je uspokojována téměř vždy v sociálním kontaktu a velmi dlouho po narození se bez asistence druhých neobejde.

Analýza lidských potřeb

Matějček a Langmeier (1974) uvádějí:

1. **Potřeba stimulace:** p. mít dostatek podnětů v dostatečné míře, které podporují psychickou aktivitu dítěte – **toto je skvělé východisko k učení.**
2. **Potřeba orientace** a smysluplného učení – p. poznat pravidla, řád, podle kterého funguje svět v němž člověk žije. Dobrá orientace ve světě uspokojuje potřebu jistoty a bezpečí
3. **Potřeba citové jistoty** a bezpečí – uspokojuje se prostřednictvím spolehlivých mezilidských vztahů.
4. **Potřeba seberealizace** za příznivých podmínek vede k vytvoření uspokojivé osobní identity.
5. **Potřeba otevřené budoucnosti** - čl. chce mít přijatelnou perspektivu, možnost rozvoje vlastní existence apod.

Analýza lidských potřeb

Nelze zapomenout na potřebu se vyvíjet, která má sice individuální rozměr, ale těžko ji lze oddělit od nejobecnějšího trendu v živé přírodě – s evolucí... =evoluční potřeba.

Evoluční potřeba je tím, co nás „trýzní“ v nečinnosti a zahálce, v pomatení i sobectví – zkrátka vždy, když se rozhodneme naplňovat potřebu, která je v rozporu s vývojem. ☺

Cvičení:

Jaké potřeby má žák ve vyučování?

Proč se chtějí lidé/děti učit? dle Pettyho (1996)

1. Věci, které se učím, se mi hodí
2. Kvalifikace, kterou studiem získám, se mi hodí (jaký to má smysl?)
3. Při učení obvykle mívám dobré výsledky a tento úspěch mi zvyšuje sebevědomí („začarované kruhy – viz dále)
4. Když se budu dobře učit, vyvolá to příznivý ohlas mého učitele nebo mých spolužáků (soutěživost)
5. Když se nebudu učit, bude to mít nepříjemné důsledky
6. Věci, které se učím, jsou zajímavé a vzbuzují moji zvědavost nástroje: osobní rozměr, záhada)
7. Zjišťuji, že vyučování je zábavné

Začarované kruhy lidské motivace

Bod 3 dle Pettyho:

1. jsem-li motivován, učím se – mám lepší výsledky (úspěch) – jsem oceněn a tím jsem více motivován (zvýší se i sebedůvěra) – lepší motivace atd.
2. nejsem-li motivován, moc se neučím – nevalné výsledky (neúspěch) – kritika či nedostatek pozitivních ohlasů (sebedůvěra klesá) – motivace klesá atd.

Chválit žáky co nejvíce!

Tab. 3.28 Základní typy potřeb, které motivují žáky k učení (modifikovaně podle Hrabal ml. et al., 1989)

Typ potřeb	Označení potřeby	Příklady a komentáře
poznávací (kognitivní) potřeby	potřeba smysluplného poznávání	potřeba získávat nové poznatky, snaha o jejich uspořádání a zachování;
	potřeba vyhledávat problémy a řešit je	bývá aktualizována problémovou úlohou a problémovou situací, která vybízí k řešení;
sociální potřeby	potřeba pozitivních vztahů s lidmi (potřeba afiliace) provázená obavou z odmítnutí	převládá-li u jedince potřeba pozitivních vztahů, cení si více přátelství než úspěchu a více se snaží v situacích spolupráce či soutěže, než v situacích, kdy pracuje sám; jedinci s vysokou mírou obav z odmítnutí se chovají nepřírozně, „škrobeně“; ve stresových situacích se chovají tak, že vyvolávají odmítavé chování druhých; jedinci hodnotí druhé lidi pozitivně, ale sami bývají jinými lidmi hodnoceni méně pozitivně a nezažijí od nich větší odezvu; to může posilovat jejich obavy z odmítnutí i v dalších situacích;
	potřeba někam patřit (potřeba inkluze)	potřeba být součástí skupiny, většího celku (skupiny, třídy, party, týmu); jedinec, kterého ostatní vylučují ze sociálního dění, prožívá svou sociální izolaci (až na výjimky) velmi špatně;
	potřeba vlivu (potřeba moci nad druhými lidmi)	má svoji pozitivní tvář – jedinec projevuje zájem o skupinu, její prospěch, formulování cílů skupiny, je zaangażován na jejich dosažení, popohání ostatní atd.; má svou negativní tvář, neboť zdůrazňuje polaritu dominování a podřizování: mám-li já vyhrát, musíš ty prohrát; lidé se pak dělí na aktéry dění, prosazovatele změn, „šéfy“, a na pouhé „pěšáky“ vykonávající jejich vůli;
	potřeba spolupráce s lidmi	potřeba spolubytí, kooperování, dosahování společných cílů; potřeba vzájemného poskytování pomoci; spolupracující skupina může dosahovat vyšších výkonů, než by dokázali její jednotliví členové samostatně;

Dle Mareš (2014, s. 255)

Typ potřeb	Označení potřeby	Příklady a komentáře
sociální potřeby	potřeba autodeterminace (potřeba rozhodovat si sám o svých záležitostech, být nezávislý na druhých lidech)	potřeba, která se aktualizuje u malých dětí v období kolem tří let; mnohem výrazněji pak v období dospívání a dospělosti; v období dospívání se projevuje vzdorem, odmítáním i dobře míněných rad; v krajních případech bouřlivými konflikty, příklonem k problémovým partám, odchodem ze školy, z domova;
výkonové potřeby	potřeba být kompetentní	potřeba být dobrý alespoň v jedné oblasti, být uznáván jinými i jako expert na něco; věřit si, že v této oblasti lidské činnosti něco dokážu;
	potřeba úspěšného výkonu	jedinci s vysokou potřebou výkonu se snaží hodně udělat a nebojí se, že se dopustí dílčích chyb; nevzdávají se, vytrvávají v práci i přes překážky; vyhledávají situace, kdy musí napnout všechny síly, aby úkol zvládli; chtějí vyniknout;
	potřeba vyhnout se neúspěchu	tito jedinci se cítí neustále ohroženi; vyhýbají se situacím, které by mohly odhalit skutečnou úroveň jejich schopností; volí si úkoly střední obtížnosti anebo (paradoxně) velmi obtížné úkoly, kdy chyba nebývá považována za neúspěch; mají tendenci vyhýbat se náročným situacím;
	potřeba vyhnout se úspěchu	jedinci se snaží nevynikat nad průměrné spolužáky či nedráždit ty vlivné spolužáky, kteří mají negativní postoje k učení; jde o specifické sociální chování, které jedinci zaručuje, že bude skupinou nadále přijímán, nedostane se do sociální izolace nebo nebude šikanován;
potřeby perspektivy	potřeba mít osobní cíl	jedinec má zájem stanovovat si sám, čeho chce dosáhnout a čemu dává přednost; brání se cílům stanovovaným zvnějšku, od učitelů, od rodičů;
	potřeba mít strukturovanou budoucnost	jedinec (s přibývajícím věkem) se snaží klást si dlouhodobé cíle, umísťovat je na časové ose a snažit se o jejich dosahování; nežije „ze dne na den“; je schopen upřednostnit vzdálenější odměnu před okamžitým efektem; vytváří si svébytné a stabilní zájmové zaměření, uvažuje o své „cestě životem“

Dle Mareš (2014, s. 256)

Jak vnímáme slovo „charakter“?

- ▣ =morální jádro naší osobnosti, jehož podstatou je svědomí
- ▣ **charakter** je z velké části především získaný. Vliv má sociální učení a vliv prostředí, výchovy, rodiny a později také **sebevýchova**

Vývoj dle Piageta včetně morálního vývoje

- ▣ Senzomotorické stádium (narození – 2 roky)
 - hraje si bez pravidel, vytvoří si mentální reprezentaci nepřítomného objektu (hledá schovanou hračku)
- ▣ Předoperační stádium (2-7 let)
 - dítě nechápe proces konzervace – pokus se sklenicemi atd.:
(<https://www.youtube.com/watch?v=gnArvcWaH6I>)
 - ▣ sem patří i dvě morální stádia:
 - ▣ 1. stádium – děti hrají symbolické hry – tzv. paralelní hra
 - ▣ 2. stádium – kol. 5 roku – pravidla jsou nedotknutelná, není možné je měnit a to pod pohružkou trestu – neposunou mladším dětem startovní čáru

Vývoj dle Piageta včetně morálního vývoje

- ▣ Operační stádium (7-12 let)
 - stádium konkrétních operací (přestože děti používají abstraktních pojmů, činí tak pouze ve vztahu ke konkrétním objektům)
 - 3. stádium morálního chápání – pravidla se mohou měnit, pokud s tím souhlasí všichni ostatní – trest již není božskou odplatou, ale lidským činem
- ▣ Stádium formálních operací (11-12 a více)
 - již přistupují k problému systematicky
 - patří sem i 4. stádium morálního chápání – je ideologicky zaměřeno, relativně spravedlivé
- ▣ dále pokračoval Kohlberg a Gilliganová
- ▣ obecně jde vlastně o přesun z autonomní morálky na heteronomní morálku

heteronomní x autonomní morálka

- ▣ Heteronomní morálka je postavena na vztazích nátlaku (vnějšího tlaku autorit).
- ▣ Pravidla jsou nazírána jako neměnné požadavky přicházející zvenčí od autority a mají být doslovně plněny.
- ▣ Tresty jsou obecně chápány jako správné a jsou záležitostí rozhodnutí autority, jsou automatickými následky přestupku, trest je imanentní součástí spravedlnosti (práva).
- ▣ Autonomní morálka je postavena na vztazích kooperace, vzájemného porozumění, rovného práva.
- ▣ Pravidla jsou nazírána jako produkty vzájemné **dohody**, **jsou otevřená** diskusi nesprávné jednání je posuzováno ve vztahu k původnímu záměru jednajících osoby.
- ▣ Trest je definován přiměřeně s ohledem na přestupek a původní záměr; je chápán jako prostředek k naplňování záměrů humanity.

Lawrence Kohlberg (1927-1987)

Významný americký psycholog, který navázal na práci J. Piageta.

- ▣ Kohlberg zastával názor, že kognitivní vývoj (vývoj inteligence chápaný souhlasně s Piagetem) je nutným předpokladem vývoje mravního,
- ▣ nicméně dosažení vyšších kognitivních stadií ještě neznamená vyšší stupeň morálky.
- ▣ Podle Kohlberga jsou jednotlivá morální témata daná a neměnná, jedinec je prochází v určeném pořadí a žádné nemůže vynechat.
- ▣ Kohlberg tvrdil, že nezáleží ani tak na tom, jaký názor máme, ale spíše **jakým způsobem jsme k němu dospěli.**

Heinzovo dilema

- ▣ V jedné daleké zemi umírala žena, která onemocněla zvláštním druhem rakoviny. Existoval lék, o němž si lékaři mysleli, že by mohl ženu zachránit. Šlo o zvláštní formu radia, kterou jeden lékárník v tomtéž městě právě před nedávnem objevil. Výroba byla drahá, avšak lékárník požadoval desetkrát víc, než kolik jej stála výroba. Za radium zaplatil 200 dolarů a za malou dózu léků požadoval 2000. Heinz, manžel nemocné ženy, vyhledal všechny své známé, aby si vypůjčil peníze, a usiloval i o podporu úřadů. Shromáždil však jen 1000 dolarů, tedy polovinu požadované ceny. Vyprávěl lékárníkovi, že jeho žena umírá, a prosil jej, aby mu lék prodal levněji, popřípadě aby mu Heinz mohl zbytek zaplatit později. Lékárník však řekl: "Ne, já jsem ten lék objevil, a chci na něm vydělat peníze." Heinz tím vyčerpал všechny legální možnosti, je zcela zoufalý a uvažuje, zda by se neměl do lékárny vloupat a lék pro svou ženu ukrást.

Heinzovo dilema

- ▣ Měl by jej Heinz ukrást? Proč ano, proč ne?
- ▣ Je to z jeho pohledu správné, nebo špatné – lék ukrást? Proč?
- ▣ Má Heinz nějaký závazek, nebo dokonce povinnost ukrást lék?
- ▣ Měl by Heinz ukrást lék i tehdy, kdyby svou ženu nemiloval? Proč?
- ▣ Měl by Heinz ukrást lék i tehdy, kdyby se nejednalo o jeho ženu, ale o cizího člověka? Je důležité udělat pro záchranu lidského života všechno, co můžeme?
- ▣ Kdyby Heninzovi umíralo jeho oblíbené zvíře – měl by ukrást lék i v tomto případě?
- ▣ Krást znamená dostat se do rozporu se zákonem. Je proto Heinzův čin nemorální?
- ▣ Měli by lidé dělat vše, co je v jejich silách, aby dodrželi zákon?
- ▣ Když se zpětně zamyslíte na Heinzovým případem, v čem spočívá jeho odpovědnost?

Lawrence Kohlberg

- ▣ 1. předkonvenční stádium
 - **Stupeň 1: Orientace na trest a poslušnost**. Zda je nějaké jednání dobré nebo špatné, závisí na jeho hmotných (fyzických) důsledcích. **Vyhnutí se trestu a nekritické podřízení se moci** platí za hodnoty samy o sobě. Dítě zná sankce (důsledky) a chová se podle toho. Mluvíme tedy o situačně vázané morálce.
 - **Stupeň 2: Orientace na odměnu**. Jednání se vyznačuje tím, že účelově uspokojuje vlastní potřeby - a někdy i potřeby druhých. Mezilidské vztahy se projevují jako vztahy tržní. Základy slušnosti, vzájemnosti, smyslu pro spravedlivé rozdělování jsou sice přítomny, jsou však stále interpretovány hmotně a účelově. Objevuje se počátek jednoduché reciprocity: oko za oko, zub za zub.

Lawrence Kohlberg

▣ 2. konvenční stádium

- **Stupeň 3: Orientace na souhlas vázaný k určité osobě nebo na model „správneho chlapce / správne dívky“**. **Správne jednání je takové, které se ostatním líbí** nebo jim pomáhá a získává jejich souhlas. Tento stupeň je charakterizován vysokou měrou konformity vůči stereotypním představám o jednání, které je většinově považováno za správné či „přirozené“. Objevuje se schopnost rozpoznat zájmy druhého a vzít v úvahu i **perspektivu třetí osoby**.
- **Stupeň 4: Orientace na právo a pořádek**. Člověk v tomto stadiu není zodpovědný za nespravedlivé zákony, je zodpovědný pouze za to plnit je. Autorita, pevná pravidla a zachovávání sociálního pořádku tvoří orientační rámec. Správné jednání znamená konat svou povinnost, respektovat autoritu a v jejím zájmu hájit dané sociální uspořádání.

Lawrence Kohlberg

▣ 3. postkonvenční stádium

- **Stupeň 5: Orientace na společenskou smlouvu** Člověk si je vědom relativity osobních hodnotových postojů a názorů a podle toho klade důraz na pravidla jednání směřující k nalezení konsenzu. Nehledě na ústavní a demokratické dohody je právo otázkou osobního měřítka hodnot a názorů. Vně zákonem stanoveného okruhu se povinnosti zakládají na volné dohodě a úmluvách. „Zákony jsou pro člověka, ne člověk pro zákony.“ (instance Ústavního soudu?)
- **Stupeň 6: Orientace na všeobecně platné etické principy**. Právo je definováno jako vědomé rozhodnutí ve shodě se zvolenými etickými principy. Tyto principy jsou abstraktní a etické povahy (zlaté pravidlo, kategorický imperativ), nejde o konkrétní morální pravidla, jako třeba Desatero. V jádru se jedná o univerzální principy spravedlnosti, vzájemnosti a rovnosti lidských práv a respektování důstojnosti člověka jako jednotlivce. Měřítkem je vlastní svědomí.

Dle Kohlberga dospěje do 5. st. méně než 15% všech lidí, minimální věk je podle 25 let.

6. stadium - univerzální etika - označoval sám Lawrence Kohlberg pouze za hypotetické.

V dnešní době ovšem psychologové většinou soudí, že vyšších stadií dosahuje mnohem větší množství lidí a to i v nižším věku.

Kritika

- ▣ Carol Gilliganová – muži jsou podle Kohlbergovy teorie upřednostňováni, neboť přemýšlejí o spravedlnosti jinak – ženy jsou více mravní, protože projevují více „péče“ – což v příkladech Kohlberga nemohou.